

ETKİNLİK ÇİZELGELERİ

Görsel destek sistemlerinin bir parçası olan etkinlik çizelgeleri, geçiş süreçlerinde kullanılabilir ve kullanılacak davranışları önlemede kullanılan bir stratejidir.

Etkinlik Çizelgesi, bireyin gününü oluşturan etkinlikleri hedeflenen sırada yerine getirmesini sağlamak amacıyla geliştirilen resim ya da sözcükler dizisidir. Dolayısıyla etkinlik çizelgelerini bireyin gününü tahmin edilebilir hale getirmekte ve bireye günlük rutinlerdeki değişikliklere hazır olma fırsatı sunmaktadır. (Banda ve diğeri, 2009; McClannahan ve Krantz, 1999) Banda ve meslektaşları, geçiş sürecinde yaşanan problemlerin azaltılmasında etkinlik çizelgelerinin etkili bir şekilde kullanımına ilişkin temel basamakları şu şekilde sıralamaktadır:

- (a) Hedef geçiş davranışlarını belirleme ve tanımlama,
- (b) Problem davranışa ilişkin basama düzeyi verisi toplama,
- (c) Etkinlik içi ya da etkinlikler arası seçim tercihlerinden birisine karar verme,
- (d) Sunum biçimini belirleme,
- (e) Etkinlik çizelgesi için uygun araç-gereç belirleme,
- (f) Çizelge için yer belirleme,
- (g) Çizelge kullanımını öğretme,
- (h) Uygulama verisi toplama,
- (i) Yeni resimler ekleme,
- (j) puçlarını silikle tirme,
- (k) Etkinlik çizelgesinin silikle tirme/sadele tirme ve
- (l) Etkinliklere ve ortama genellemeyi sağlamak.

Etkinlik çizelgeleri, bireyin özelliklerine göre, becerinin küçük parçalara ayrılması ile ayrıntılı olarak hazırlanabileceği gibi, beceri ya da görevin tamamına ilişkin tek bir resim içererek çok genel biçimde de sunulabilir. Ancak etkinlik çizelgelerinin kullanılması için bireylerin;

- (a) Bir nesneye ilişkin resmi zeminden ayırt etme,
- (b) Benzer nesnelere ayırt etme,
- (c) Resim-nesne ilişkisini kurma ve
- (d) Elle yapılan yönlendirmeleri kabul etme gibi bazı önkoşullu becerilerine sahip olmaları beklenmektedir.

Resim ve Zemini Ayırt Etme; Bireylerin etkinlik çizelgelerini takip edebilmek için gerekli en temel beceridir. Bazı küçük yaştaki otizmli çocukların kendilerine bir zemin üzerinde bir resim ya da fotoğrafla sunulduğunda hangisine dikkat edeceklerini bilemedikleri görülmektedir. Ancak, bireylerin etkinlik çizelgelerini takip edebilmek için, resim ile zemini ayırt edebilmeleri oldukça önemlidir. Bireylerin çizelge takip etmede akıcı ve başarılı olmaları, bir nesneye ait resmin o nesneyi temsil ettiğini öğrenmeleri ile ilişkilidir. Resim ve nesne ilişkisini kurma becerisinden önce çocukların *benzer nesnelere ayırt etmeyi öğrenmeleri* gerekmektedir. *Resim nesne ilişkisini kurma becerisi*, resimli etkinlik çizelgelerini kullanmada en temel beceridir. Çocukların resim-nesne ilişkisini anlama becerisini kazanmaları, resmin betimlenen nesneyi temsil ettiğini öğrendiklerini anlamına gelmektedir. Etkinlik çizelgelerini takip etme becerisinin öğretilmesi sürecinde amaçlı yardımla öğretim uygulaması kullanılmaktadır.

A amalı yardımla ö retim süreci ö retmenin ö retime kontrol edici ipucu ile başlaması ve a amalı olarak ipucunu azaltarak ortadan kaldırması olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla, ö retim sürecinde yetkin tarafından sunulan fiziksel ipuçları ön plandadır ve ö retimin gerçekleştirilmesi için bireyin kendi ellerine, kollarına ve omuzlarına dokunulmasına izin vermesi, bir bakımla, *elle yapılan yönlendirmeleri kabul etmesi* gerekmektedir. Otizmli küçük çocukların bazıları yetkin tarafından sunulan fiziksel yardıma çılgın atma, sıçrama, karı koyma ve kaçma girişimlerinde bulunarak tepki göstermektedirler. Çocuğun fiziksel ipucuna karı koydu u durumlarda, ipucunu kabul etmesini sağlamak için yapılabilecek uygulamalar söz konusudur. Örneğin, çocuğun hangi fiziksel ileti imden keyif aldığı belirlenerek, sevdiği etkinliklerin içerisinde hafif fiziksel ipuçları yerleştirilip zamanla ipuçları artırılabilir. Fiziksel ipucu çocuğun sevdiği bir oyuncak ya da yiyecek ile elde edilebilir. Bu noktada önemli olan her çocukta çocuğun istenmeyen davranışları (örn., itme, sıçrama, çılgın atma, kaçma) sergilemesini önleyecek düzeyde fiziksel ipucu kullanılmasının sağlanmasıdır. Etkinlik çizelgeleri kullanılmaya başlanmadan önce bireyin bu becerilere sahip olup olmadığı değerlendirilmeli ve yeterli düzeyde sahip olmadığı durumlarda bu önkoşulların becerilerin ö retimi için sağlanmasıdır. (McClannahan ve Krantz, 1999)

McClannahan ve Krantz (1999) ilk etkinlik çizelgesi kullanımının önemini vurgulamakta ve ilk olarak etkinlik çizelgesi kullanılacağı zaman etkinlik çizelgesi hazırlanması amacıyla gerçekleştirilmesi gereken basamaklardan söz etmektedirler.

- (a) Etkinlik seçme,
- (b) Resimleri oluşturma,
- (c) Araç-gereçleri hazırlama,
- (d) Pekinli gereçleri belirleme ve hazırlama,
- (e) Çevreyi düzenleme ve
- (f) Sosyal etkileşim becerilerinin ö retimini planlama.

Bu basamaklara ilerleyen satırlarda ter verilmiştir.

1. Etkinlikleri Seçme: Çocuğun başlıca olarak etkinliği sergilemesi için uygun yeterlilikte olması, bir bakımla, ya da uygun etkinliklerin seçilmesi oldukça önemlidir. Ayrıca başlangıç ve bitiş belirgin olan etkinliklere yer verilerek küçük çocukların etkinliğin tamamlandığını anlayabilmeleri sağlanmalıdır. İlk etkinlik çizelgelerinde başlıca oldukları ya da yeni edindikleri etkinliklere yer verilmesinin ve çizelgenin çocuğun sevdiği bir yiyecek ya da oyun etkinliği ile sona erdirilmesinin, etkinliğin takip etme becerisinin daha kolay ve hızlı şekilde kazanılmasını kolaylaştırmasıdır.

2. Resimleri Oluşturma: Etkinlik çizelgelerinin hazırlanmasında en önemli amaçlardan biridir. Belirlenen etkinliklere ilişkin resimler hazırlanırken dikkat edilmesi gereken en önemli nokta resmin hedef nesne ya da etkinliğin içinde dikkat edecek herhangi bir öğeyi içermemesi ve bireyin bilişsel düzeyine uygun olmasıdır.

3. Araç-Gereçleri Hazırlama: Belirlenen etkinliğin için çizelgenin oluşturulabilmesi için gerekli tüm materyallerin temin edilmesi, bir araya getirilmesini ve çocuğun ya da boyutuna ve motor becerilerine uygun özellikte bir dosyaya ya da albüme yerleştirilmesini içerir. Çizelgede yer alan her bir sayfanın aynı renkte ve benzer/aynı özelliklerde olması oldukça önemlidir. Aksi takdirde, ilgisiz uyaranlar çocuğun resimlere dikkatini yönlendirmesini engelleyebilmektedir.

4. Peki tireçleri Belirleme: Etkinlik çizelgelerinin peki tireç sistemiyle birlikte kullanılması önerilmektedir. Bu nedenle bu amaçta peki tireç sisteminin ne olacağına da yer verilmesi gerekir. Ancak, ilk etkinlik çizelgesinde çocuğun peki tireç sistemi ve peki tireçleri dönütürmeyi öğrenmemi olması durumu olasıdır. Böyle bir durum söz konusu oldu unda, öğrenim sürecine peki tireç sistemi ile başlanmayabilir. Fakat peki tireç sisteminin çocuğa kazandırılması gerektiği asla unutulmamalıdır.

5. Çevreyi Düzenleme: Anımsayacağımız gibi ilk etkinlik çizelgesinde çocuğun hâlihazırda da ortamında olan, bir başka da ile, çocuğun amaçına olduğu etkinliklere yer verilmesinin önemi ve gerekliliğinden bahsetmiştik. Bu açıdan değerlendirildiğinde, ilk etkinlik çizelgelerinin öğreniminin etkinliği için materyallerin ait oldukları yere geri yerleştirilmesinin öğrenilmesi için fırsat niteliğinde olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla, yaşam ve öğrenme ortamını düzenlemede gerekli önemli becerilerin kazanılmasına yardımcı etmektedir. Çizelgenin öğrenimine başlamadan önce, uygun bir ortam belirlenmeli ve materyaller kolayca ulaşılabilecek biçimde raf, kitaplık, çekmece vb. yerlere yerleştirilmelidir.

6. Sosyal Etkileşim Becerilerinin Öğrenimini Planlama: Etkinlik çizelgelerinin sosyal etkileşim becerilerini içermesi oldukça önemlidir. Sosyal etkileşim becerileri çeşitli stratejiler ile etkinlik çizelgelerinin içerisine yerleştirilebilir. Örneğin, sosyal deneyimlerle ilgili etkinlikler gibi fotoğraflar ile sunulabilir. Böylece dil edinimini gerçekleştirmeyen çocuklar sosyal etkinliklerde yer alabilirler. Bazı sözcükleri okuma becerisine sahip bir çocuk ile çalışıldığında durumlarda, sosyal etkileşimi gerçekleştirmek üzere metinler kullanılabilir.

Alan yazında etkinlik çizelgelerinin, otizmli bireylere mesleki beceriler (Watanabe ve Sturmey, 2003), serbest zaman becerileri (Çuhadar ve Diken, 2011), akademik beceriler (Brayn ve Gast, 2000; Morrison, Sainato, Benchaaban ve Endo, 2002) kazandırılmasında, akran etkileşiminin artırılmasında (Betz, Higbee ve Reagon, 2008) ve geçiş sorunları ile problem davranışların azaltılmasında (Cihak, 2011; Dettmer, Simpson, Myles-Smith ve Ganz, 2000; O'Reilly, Sigafos, Lancioni, Edrisinha ve Andrews, 2005) etkili bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.